

1. INTRODUCCIÓN

O Val das Mouras, tamén coñecido como Os Entaladoiros, é un espazo único situado entre as aldeas de Mercurín e Ferrería Vella, no municipio de Folgoso do Courel. Trátase dun labirinto kárstico formado polo colapso dun antigo sistema de covas e galerías, que comezaron a medrar no período cámbrico do Paleozoico dentro dos estratos calcáreos (Pérez Alberti, A. e Otero Pérez, X.L.; 2024).

As galerías daquelas antigas covas son hoxe os sendeiros de manexo do souto de castiñeiros, un hábitat de interese comunitario 9260 (Bosques de Castanea sativa) dentro da ZEC Os Ancares - O Courel (ES1120001) da Rede Natura 2000. Durante centos de anos, este territorio foi percorrido por sendeiros tradicionais para a apaña da castaña, pero o despoboamento e o avellentamento da poboación deixaron estas sendas intransitables e o souto nun estado de total abandono.

O incendio do 2022, que queimou aproximadamente a metade do Courel, demostrou que os soutos coidados e rozados actúan como cortalumes naturais, mentres que os soutos abandonados, cheos de biomasa seca e matogueira, convértense en focos de propagación imparables.

2. PROBLEMA E HIPÓTESE

2.1. Problema identificado

Durante as visitas iniciais ao Val das Mouras observáronse os seguintes problemas:

- Abandono total das sendas tradicionais, invadidas por madeira caída, matogueiras e silveiras.
- Risco de incendios pola acumulación de biomasa seca e leña espallada polo sotobosque.
- Turismo desordenado: os visitantes deambulaban polo espazo sen coñecer as sendas tradicionais.
- Deterioro do patrimonio: o panel informativo do Xeoparque UNESCO Montañas do Courel estaba danado pola caída dunha árbore.

2.2. Hipótese

Se recuperamos e sinalizamos os sendeiros tradicionais do Val das Mouras, entón melloraremos o acceso seguro ao espazo, reduciremos o risco de incendios e facilitaremos o coñecemento do seu patrimonio xeolóxico e cultural.

3. OBXECTIVOS

3.1. Obxectivo xeral

Recuperar e sinalizar o sendeiro tradicional do Val das Mouras / Os Entaladoiros para facelo transitable, seguro e accesible á comunidade como recurso didáctico e turístico.

3.2. Obxectivos específicos

- Diseñar e sinalizar un percorrido circular de 1 km polo labirinto kárstico.
- Limpar de biomasa seca e matogueira o camiño, reducindo o risco de incendios forestais.
- Podar castiñeiros e retirar madeira caída que impedía o tránsito.
- Crear un roteiro didáctico que amose as formacións kársticas e o patrimonio cultural do souto.

Recuperación Val das Mouras

- Conservar e difundir o patrimonio xeolóxico e etnográfico da zona a través de recursos dixitais.

4. MATERIAL E MÉTODOS

4.1. Zona de estudo

O Val das Mouras / Os Entaladoiros sitúase entre as aldeas de Mercurín e Ferrería Vella (Folgozo do Courel, Lugo). O itinerario discorre entre as faixas secundarias de xestión de biomasa da Ferrería Vella e Mercurín, conforme á Lei 3/2007 de prevención e defensa contra os incendios forestais de Galicia.

4.2. Materiais empregados

Materiais físicos

Madeira de castiñeiro (doadada por veciños)

Caliza natural do entorno kárstico

Ferramentas de desbroce (rozadoiras, motoserra)

Ferramentas manuais (fouces, gadañas)

Material de gravado para a sinalización

Ferramentas dixitais

Aplicación Wikiloc para o trazado do roteiro

Google Sites para a páxina web

Cámara fotográfica para documentación

GPS para xeolocalización dos puntos de interese

4.3. Procedemento por fases

O proxecto desenvolveuse ao longo dos tres trimestres do curso 2024-2025:

1º Trimestre:

Visitas de campo co alumnado e profesorado. Contacto coa Asociación de Veciños dos Entaladoiros e a Comunidade de Montes. Asesoramento científico con Augusto Pérez Alberti (USC) e Roi Sampedro (Xeoparque). Deseño do percorrido circular.

2º Trimestre:

Reunión oficial con Concello e Xeoparque (1 de febreiro de 2025). Colaboración do Distrito Forestal de Lemos para o corte de madeira e desbroce. Fabricación de sinais en madeira de castiñeiro na materia de Tecnoloxía. Obtención de autorización da Consellería de Medio Ambiente.

3º Trimestre:

Sinalización in situ mediante gravados en troncos caídos e recheo con caliza natural. Retirada de madeira do sendeiro e acumulación en pilas. Instalación do indicador de inicio do roteiro (madeira de castiñeiro, veciños de Ferreirós de Abaixo). Creación da páxina web e trazado do roteiro en Wikiloc. Xornadas de voluntariado con asociacións da contorna. Difusión na comunidade educativa e medios de comunicación.

4.4. Colaboracións institucionais

O proxecto contou coa participación de 5 entidades: Xeoparque UNESCO Montañas do Courel, Concello de Folgozo do Courel, Distrito Forestal da comarca de Lemos, Asociación de Veciños dos Entaladoiros, Asociación de Desenvolvemento Rural da Serra do Courel.

5. RESULTADOS

Tras a intervención, obtivéronse os seguintes resultados concretos e verificables:

- 1 km de sendeiro circular acondicionado e transitable entre Mercurín e Ferrería Vella.
- Sistema de sinalización sostible: frechas e indicadores gravados en troncos caídos con recheo de caliza natural, evitando introducir materiais alleos ao entorno.
- Indicador de inicio do roteiro en madeira de castiñeiro, instalado co apoio do Concello.
- Prevención de incendios: retirada de biomasa seca e acumulación en pilas ordenadas ao longo do percorrido.
- Páxina web educativa con roteiro didáctico sobre as formacións kársticas: <https://sites.google.com/colexiocourel.com/valdasmouras>
- Track en Wikiloc con puntos de interese xeolóxico e cultural xeolocalizados.
- Compromiso do Xeoparque de reparar o panel informativo danado existente na zona.
- Compromiso do Concello de Folgoso do Courel para o mantemento continuado do roteiro.

6. DISCUSIÓN E CONCLUSIÓNS

Os resultados obtidos confirman a hipótese de partida: a recuperación e sinalización do sendeiro tradicional do Val das Mouras permitiu converter un espazo abandonado e con risco de incendios nun recurso educativo e turístico accesible.

Ademais, o proxecto pon de manifesto varias conclusións de interese:

1. A acción educativa desde o centro escolar pode xerar un impacto real e medible no territorio rural, mesmo dentro dunha área protexida da Rede Natura 2000.
2. O uso de materiais autóctonos —caliza e madeira de castiñeiro do propio entorno— garante unha intervención respectuosa co ecosistema kárstico.
3. A coordinación multiinstitucional (escola, concello, xeoparque, distrito forestal, veciñanza) é un modelo replicable para outros proxectos de recuperación de patrimonio natural en contextos rurais.
4. O souto coidado e rozado actúa como cortalumes natural, como demostrou o incendio do Courel en 2022. A recuperación deste espazo contribúe directamente á prevención de incendios forestais.
5. A metodoloxía Aprendizaxe-Servizo (ApS) demostra ser especialmente axeitada para proxectos desta natureza: o alumnado aprende ciencias, tecnoloxía e cidadanía a través dunha intervención real con impacto social.

7. BIBLIOGRAFÍA E REFERENCIAS

Pérez Alberti, A. e Otero Pérez, X.L. (2024). Estudo xeomorfolóxico do Val das Mouras / Os Entaladoiros. Universidade de Santiago de Compostela.

IBADER (2008). Fichas descritivas. Os hábitats de Interese Comunitario en Galicia. Hábitat 9260 Bosques de Castanea sativa. Universidade de Santiago de Compostela.

Lei 3/2007, do 9 de abril, de prevención e defensa contra os incendios forestais de Galicia. DOG núm. 74, 17/04/2007.

Plan Director da Rede Natura 2000 de Galicia. Xunta de Galicia, Consellería de Medio Ambiente e Cambio Climático.

Páxina web do proxecto: <https://sites.google.com/colexiocourel.com/valdasmouras/inicio>